

PLANET YOUTH

ĮGYVENDINIMO
GAIRĖS

2022 M.

TURINYS

1. SAŲOKOS 3.

2. ĮVADAS 4.

KAS YRA „PLANET YOUTH“?	4.
PAGRINDINIAI PRINCIPAI	5.
RIZIKOS IR APSAUGINIAI VEIKSNIAI	6.
DUOMENŲ SVARBA	7.

3. „PLANET YOUTH“ VEIKIMO MECHANIZMAS 9.

VIZIJA, MISIJA IR TIKSLAI	9.
MODELIO STRUKTŪRA IR KOMANDA	10.
Vietos koalicija	10.
Modelio koordinatorius	12.
Koordinavimo grupė	12.
Darbo grupės (seniūnijoje) koordinatorius	13.
Darbo grupė seniūnijoje	13.
PAGRINDINIAI MODELIO ĮGYVENDINIMO ŽINGSNIAI	14.

4. „PLANET YOUTH“ MODELIO ĮGYVENDINIMAS SENIŪNIJOJE 15.

TIKSLŲ IR UŽDAVINIŲ IŠSIKĖLIMAS	16.
SENIŪNIJOS IŠTEKLIAI IR PREVENCINIŲ VEIKLŲ PLANAS	18.
TIKSLŲ IR PRIEMONIŲ PAVYZDŽIAI	21.
Šeima	21.
Laisvalaikis	22.
Mokykla	23.
Bendraamžiai	24.

5. D.U.K. 25.

1. SĄVOKOS

BENDRUOMENĖ

Vilniuje gyvenančių asmenų grupės, kurias vienija gyvenamoji vieta (seniūnija), ugdymo įstaiga (mokykla) ar kiti interesai.

GEROJI PRAKTIKA

Priemonių, kuriomis siekiama elgesio pokyčio, visuma, grindžiama patikimu loginiu ir teoriniu modeliu arba pokyčio teorija. Geroji praktika padeda numatyti elgesį remiantis išmatuojamais rodikliais.

ĮRODYMAIS GRĮSTA PSICHOAKTYVIŪJŲ MEDŽIAGŲ VARTOJIMO PREVENCIJA

Išbandytos prevencinės priemonės, įvertintos patikimais mokslo metodais, kuriais remiantis nustatytas teigiamas poveikis tikslinės grupės elgesiui ar gerai savijautai.

NVO

Nevyriausybinių organizacijų.

PIRMINĖ PSICHOAKTYVIŪJŲ MEDŽIAGŲ VARTOJIMO PREVENCIJA

Prevencinių priemonių, kurių tikslas užkirsti kelią psichoaktyviųjų medžiagų vartojimui prieš jam atsirandant, visuma. Šiomis priemonėmis taip pat siekiama atitolinti minėtų medžiagų vartojimo pradžios amžių.

PSICHOAKTYVIOSIOS MEDŽIAGOS (PM)

Alkoholis, tabakas, narkotinės ir psichotropinės medžiagos, vaistai ir kitos psichiką veikiančios medžiagos.

PSICHOAKTYVIŪJŲ MEDŽIAGŲ VARTOJIMO PREVENCIJA

Bet kokia veikla, kuria siekiama užkirsti kelią psichoaktyviųjų medžiagų vartojimui ir (arba) jo neigiamiems padariniams atidėti, sumažinti psichoaktyviųjų medžiagų vartojimo galimybę keičiant elgesį, išlaikant elgesio pokyčius ir skatinant pozityvią socializaciją. Prevencija yra taikoma legalioms ir nelegalioms psichoaktyviosioms medžiagoms bei kitam rizikingam ar priklausomybę sukeliančiam elgesiui.

VIETOS KOALICIJA

Visos įgyvendinant „Planet Youth“ modelį dalyvaujančios suinteresuotos šalys (skirtingų sričių specialistai, tėvai, būrelių vadovai, mokytojai, nuomonės formuotojai, politikos formuotojai ir sprendimų priėmėjai, nevyriausybinių organizacijų ir kt.). Koalicijos nariai modelio įgyvendinimo procese dalyvauja savanoriškai, pagal kompetencijas ir galimybes.

2. ĮVADAS

KAS YRA „PLANET YOUTH“?

„Planet Youth“ yra tarptautinis įrodymais pagrįstas pirminės prevencijos modelis, kurį sukūrė Reikjaviko universiteto Islandijos socialinių tyrimų ir analizės centras (ang. *Icelandic Centre for Social Research and Analysis – ICSRA*). „Planet Youth“ modelis siekia sustiprinti apsauginius veiksnius, darančius įtaką psichoaktyviųjų medžiagų vartojimui bei sumažinti ar panaikinti rizikos veiksnius, kurti sveiką aplinką pozityviam jauno žmogaus vystymuisi dėmesį skiriant 4-ioms esminėms jauni-
mo gyvenimo sritims: šeimai, bendraamžiams, mokyklai ir laisvalaikui.

JAUNO ŽMOGAUS GYVENIMO SRITYS

„PLANET YOUTH“ MODELIS

yra skirtas visiems jauniems žmonėms, o ne konkrečioms jų grupėms. Tai reikalauja pokyčių ne tik bendruomenės, bet ir politiniu lygmeniu, išteklių perskirstymo ir įrodymais grįstų sprendimų, paremtų patikimais duomenimis ir gerosiomis praktikomis.

PAREMTAS ĮRODYMAIS

„Planet Youth“ sukurtas pagal Islandijos prevencijos modelį – teorija ir praktika paremtą metodą, efektyviai padedantį mažinti psichoaktyviųjų medžiagų vartojimą Islandijoje jau daugiau nei 20 metų. Šiuo metu „Planet Youth“ modelis sėkmingai taikomas daugybėje skirtingų bendruomenių ir šalių visame pasaulyje.

PAREMTAS NAUJAUSIAIS DUOMENIMIS

Kasmet arba kas dvejus metus atliekama moksleivių, dažniausiai 10-tų (II gimnazijos) klasių, apklausa. Gautų duomenų analizė trunka 8 savaites, rezultatais pasidalinama su bendruomenėmis, kad būtų galima įvertinti tikrąją situaciją ir tinkamai pritaikyti prevencijos priemones.

LENGVAI PRITAIKOMAS

„Planet Youth“ kiekvienai bendruomenei padeda sukurti specifinius lyderystės ir problemų sprendimo būdus. Modelio įgyvendinimas skatina bendruomenės narius mokytis, tobulėti ir dirbant kartu su specialistais ieškoti problemų sprendimo būdų, atliepančių kiekvienos bendruomenės poreikius.

PAGRINDINIAI PRINCIPAI

ĮRODYMAI

Aktualiais ir naujausiais vietos duomenimis paremtas sprendimų priėmimas, bendradarbiavimas bendruomenės lygmeniu ir aktualūs duomenys padeda susitelkti ties problemomis ir jų sprendimo būdais, skatina siekti ilgalaikių tikslų.

DIALOGAS

Skirtingų sričių tyrėjai, praktikai, politikai ir bendruomenės nariai turi bendradarbiauti ir dirbti kartu, derinti veiksmus sprendžiant sudėtingus ir realius iššūkius.

BENDRUOMENĖ

Jaunimas – tiesioginis aplinkos, kurioje gyvena ir auga, atspindys. Dėl to nuoseklios ir tvoros partnerystės puoselėjimas, sutelkiant savivaldybės mokyklas ir kitas organizacijas, suaugusius bendruomenės narius kartu apsaugoti vaikų ir paauglių sveikatą, mokymąsi ir sėkmę gyvenime, yra gyvybiškai svarbus.

RIZIKOS IR APSAUGINIAI VEIKSNIAI

Pirminės prevencijos tikslas – užkirsti kelią psichoaktyviųjų medžiagų vartojimui prieš pradėdant vartoti arba atitolinti vartojimo pradžios amžių. Tai reiškia, kad jaunimą reikia nukreipti nuo psichoaktyviųjų medžiagų vartojimo gerinant santykius, gyvenimo būdą, aplinką ir asmeninę gerovę, pasiūlant jiems įdomių veiklų ir užsiėmimų (daugiau 21 psl.).

Kasdien susiduriame su įvairiais rizikos ir apsauginiais veiksniais, kurie gali nulemti mūsų sprendimus. Jei jaunas žmogus nuolatos susiduria su rizikos veiksniais, jis bus linkęs elgtis rizikingiau. Kita vertus, jeigu jaunas žmogus dažniau susiduria su apsauginiais veiksniais, jis bus daug mažiau linkęs į rizikingą elgseną. Rizikos ir apsauginiai veiksniai nuolat sąveikauja tarpusavyje ir, nors kai kurių veiksmų pakeisti negalime, įmanoma susilpninti arba sustiprinti jų poveikį. Žemiau pateikiami rizikos ir apsauginiai veiksniai pagal jauno žmogaus gyvenimo sritis.

ŠEIMA

- Tėvų psichoaktyviųjų medžiagų vartojimo įpročiai
- Tėvų palaikymas
- Tėvų priežiūra
- Laisvalaikis praleistas su tėvais
- Bendravimas su vaikų draugų tėvais
- Tėvų reakcija į psichoaktyviųjų medžiagų vartojimą

MOKYKLA

- Palaikantys suaugusieji
- Motyvacija mokytis ir augti
- Požiūris į mokyklą ir mokymąsi
- Pamokų lankomumas
- Saugumas mokykloje
- Mokyklos organizuojama popamokinė veikla

LAISVALAIKIS

- Laisvalaikio priežiūra
- Dalyvavimas būreliuose
- Buvimas lauke vėlyvu paros metu
- Psichoaktyviųjų medžiagų prieinamumas ir vartojimo vietos
- Bendruomeniškumo ir saugumo jausmas

BENDRAAMŽIAI

- Bendraamžių psichoaktyviųjų medžiagų vartojimo įpročiai
- Bendraamžių reakcija į psichoaktyviųjų medžiagų vartojimą
- Ryšys su bendraamžiais ir jų palaikymas

DUOMENŲ SVARBA

DUOMENŲ PANAUDOJIMO ETAPAI

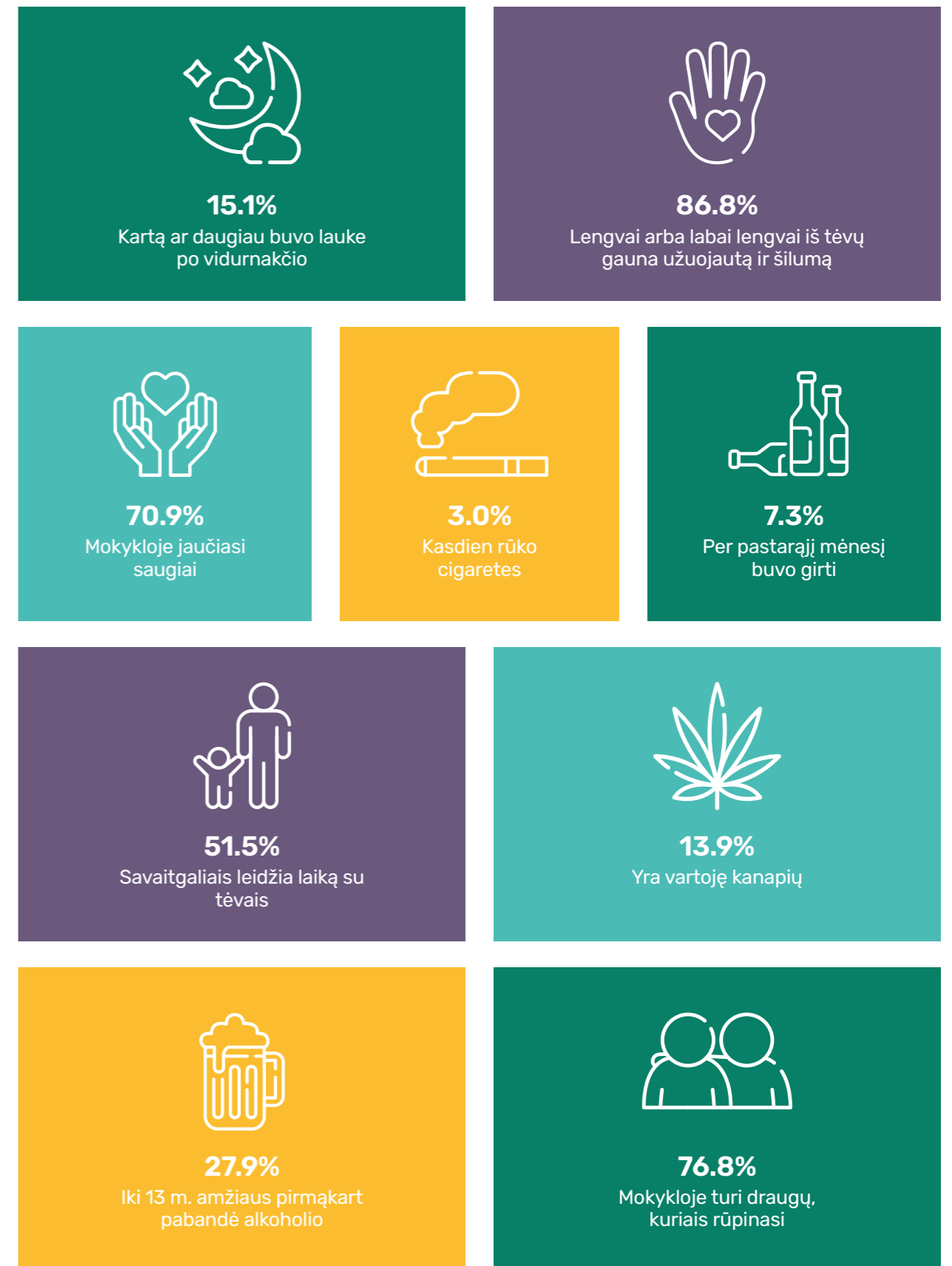
Duomenys padeda pažinti miesto jaunimą, suteikia esminės informacijos, kaip jis šiuo metu gyvena ir jaučiasi, kas jam svarbu. Įgyvendinant modelį naudojami duomenys – naujaisi, vietiniai ir aktualūs. Dažnai atliekami tyrimai ir greita duomenų analizė – išskirtinis „Planet Youth“ modelio bruožas, leidžiantis greitai prisitaikyti prie besikeičiančios situacijos bei lemiantis įrodymais grįstos psichoaktyviųjų medžiagų vartojimo prevencijos įgyvendinimą.

Renkant tyrimo duomenis svarbus vaidmuo tenka mokykloms. Didelis mokyklų įsitraukimas lemia vykdomos stebėsenos kokybę ir suteikia galimybę matyti kuo realesnę situaciją. Duomenys iliustruo-

ja rizikos ir apsauginius veiksnius, darančius įtaką jaunimo psichoaktyviųjų medžiagų vartojimui, ir leidžia planuoti poreikius atliepančias priemones įtraukiant jaunų žmonių aplinkoje veikiančius suaugusiuosius.

Pirmasis „Planet Youth“ tyrimas Vilniaus mieste atliktas 2020 m. Atliekant tyrimą apklausti 3 644 Vilniaus miesto 10-tų (II gimnazijos) klasių mokiniai iš 58 ugdymo įstaigų. Tyrimo rezultatai viršijo reprezentatyvumui reikalingą ribą, t. y. siekė 83,3 proc. nuo visų Vilniaus miesto 10-okų (II-okų), ir parodė jaunimo psichoaktyviųjų medžiagų vartojimo paplitimą, santykius su tėvais, draugais ir savijautą mokykloje.

2020 M. „PLANET YOUTH“ TYRIMO REZULTATAI VILNIAUS MIESTE

PLAČIAU APIE ATLIKTĄ TYRIMĄ IR REZULTATUS:
www.vilniussveikiau.lt/planet-youth/

3. „PLANET YOUTH“ VEIKIMO MECHANIZMAS

VIZIJA, MISIJA IR TIKSLAI

VIZIJA

Visapusiškai sveikas, turiningai laisvalaikį leidžiantis, laimingas ir savimi pasitikintis miesto jaunimas, palaikantis stiprius ryšius su šeima, mokyklos aplinka ir bendraamžiais.

MISIJA

Siekti pokyčių pirminės psichoaktyviųjų medžiagų prevencijos srityje Vilniuje diegiant naują prevencijos požiūrį, kuriantį jaunimui saugią ir palankią aplinką, įgalinantį jaunas žmones priimti jiems tinkamiausius sprendimus.

„PLANET YOUTH“ TIKSLAI

1

Pasitelkti ir vykdyti platų įrodymais ir gerosiomis praktikomis grįstų prevencinių priemonių, nukreiptų į rizikos ir apsauginius veiksnius, susijusius su psichoaktyviųjų medžiagų vartojimu, spektrą.

2

Formuoti ir palaikyti stiprią, bendradarbiavimu grįstą ir gerai informuotą vietos koaliciją, kurią sudaro miesto gyventojai, praktikai, savivaldybės politikai, formuotojai bei sprendimų priėmėjai.

3

Siekti modelio įgyvendinimo procesą siekiant tęsti jo plėtrą ateityje, užtikrinti tvarų „Planet Youth“ vystymo ir koordinavimo finansavimą.

4

Miesto lygmeniu tvirtinti modelio įgyvendinimo strategiją, susietą su aktualia nacionaline politika, kitais strateginiais dokumentais.

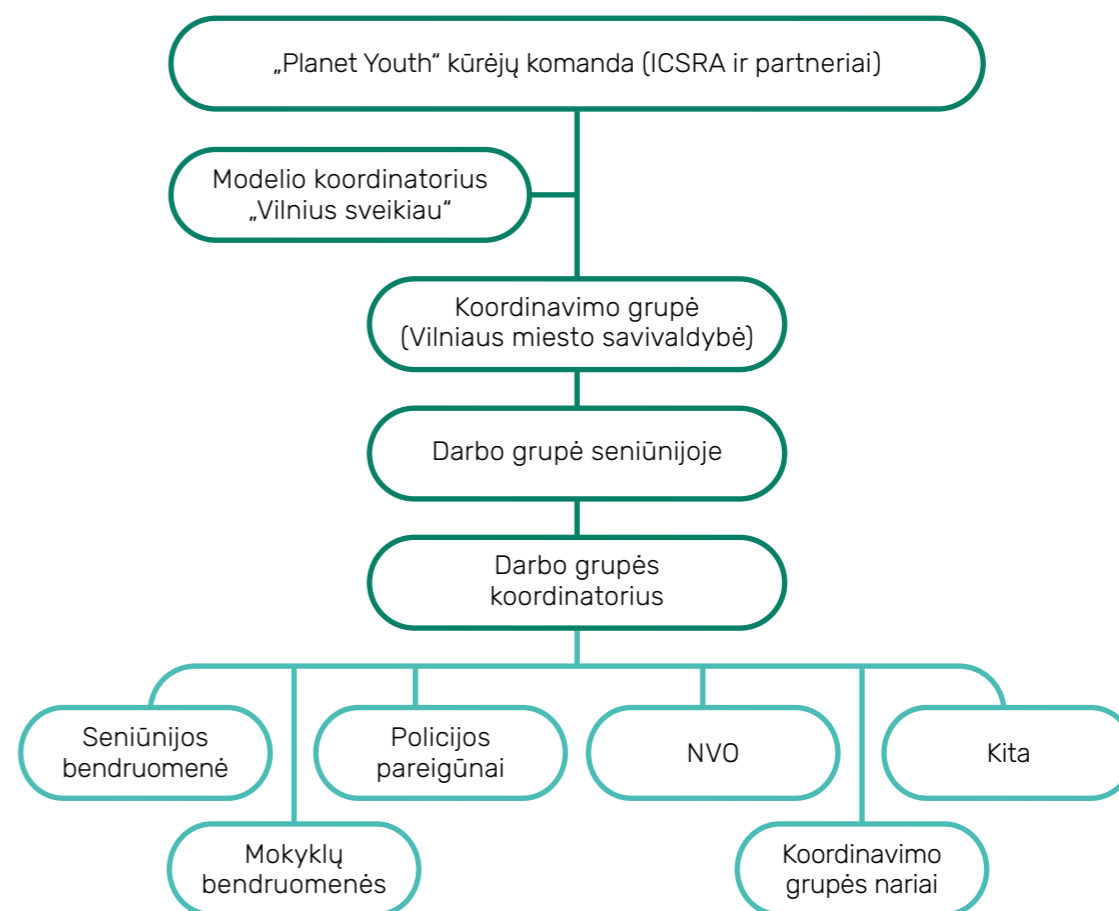
5

Stiprinti visų suinteresuotų šalių supratimą apie prevenciją ir nuosekliai ją vykdyti.

MODELIO STRUKTŪRA IR KOMANDA

Įgyvendinat „Planet Youth“ modelį dalyvauja skirtingos suinteresuotos šalys, kuriančios aplinką, kurioje jaunuoliai vis mažiau įsitraukia į psichoaktyviųjų medžiagų vartojimą. Šis procesas yra koordinuojamas Vilniaus miesto savivaldybėje įkurtos Koordinavimo grupės.

MODELIO KOMANDOS STRUKTŪRA

V I E T O S
K O A L I C I J A

VIETOS KOALICIJA

KAS TAI?

Kad modelis būtų įgyvendinamas efektyviai, turi įsitraukti įvairios suinteresuotos šalys. Visos jos atlieka skirtingas funkcijas; vienų veikla reikalauja lyderystės ir nacionalinių ar savivaldybės įstaigų išteklių, kitų veikla apima kasdienes tėvų, mokytojų ir kitų suaugusiųjų, kuriančių saugią aplinką, veiksmus.

Vietos koalicijos nariai, pasirinkdami veiklas, atliepančias tyrimu nustatytus rizikos ir apsauginius veiksnius, patys nusprendžia, kaip pagal turimas galimybes ir savo veiklos sritį prisidės prie „Planet Youth“ įgyvendinimo (daugiau 15 psl.).

FUNKCIJOS:

- Bendradarbiauja ir kuria darnią komandą, palaiko bendruomenės narių sprendimus ir jų poreikių užtikrinimą; priimdama sprendimus konsultuojasi su specialistais ir ekspertais.
- Gerus rezultatus pasiekiančios koalicijos įtraukia visus suaugusiuosius – bendruomenės narius, mokyklų administracijas ir tėvus, politikos formuotojus ir sprendimų priėmėjus, įvairių sričių specialistus ir pan.
- Įtraukia bendruomenės lyderius. Bendruomenės lyderiai – bendruomenėje gerbiami ir nusipelnę asmenys, galintys sutelkti ir daryti įtaką skatinant modelio įgyvendinimo plėtrą. Bendruomenės lyderiai turėtų skatinti dialogą ir padėti bendruomenės nariams nustatyti visiems priimtinius prioritetus, ties kuriais galėtų veikti kartu.

- Skatina veikti bendruomenėse didinant visuomenės narių sąmoningumą, vykdant mokinių tyrimo rezultatų sklaidą, kuriant bendruomenės tikslus ir uždavinius bei juos įgyvendinant.

Vietos koalicijos sudėtyje rekomenduojama turėti bent vieną už darbą koalicijoje atlyginimą gaunantį asmenį. Tai padeda palaikyti koalicijos pajėgumus ir galimybes organizuoti veiklas bei koordinuoti ir vykdyti psichoaktyviųjų medžiagų vartojimo prevenciją.

MODELIO KOORDINATORIUS

KAS TAI?

Modelio koordinatorius – Vilniaus miesto savivaldybės visuomenės sveikatos biuras „Vilnius sveikiau“ – centrinė ir jungiamoji modelio struktūros grandis, užtikrinanti modelio kokybę ir bendradarbiaujanti su visomis modelio įgyvendinimo procese dalyvaujančiomis bendruomenėmis ir Koordinavimo grupe. Modelio įgyvendinimą koordinuojantis specialistas – psichoaktyviųjų medžiagų vartojimo prevencijos specialistas, išmanantis tarptautinius prevencijos kokybės standartus, susipažinęs su gerosiomis praktikomis, nacionaliniais ir tarptautiniais politikų reglamentuojančiais teisės aktais.

FUNKCIJOS:

- Organizuoja ir koordinuoja savivaldybėje atliekamus modelio tyrimus, apklausas ir vertinimus, jų pristatymą Koordinavimo grupei ir bendruomenėms.
- Administruoja Koordinavimo grupės veiklą.
- Didina modelio žinomumą.
- Koordinuoja modelio įgyvendinimą Vilniaus miesto bendruomenėse ir užtikrina jo plėtrą.
- Teikia reguliarią pagalbą bendruomenių koordinatoriams apie modelio įgyvendinimo procesą ir kylančių iššūkių sprendimus.

- Organizuoja su modelio įgyvendinimu susijusias metodines veiklas (mokymus, konsultacijas ir kt.), vadovaudamasis gerosiomis praktikomis teikia rekomendacijas dėl veiksmingų prevencinių veiklų identifikavimo.
- Yra nuodugniai susipažinęs su modelio įgyvendinimo procesu, reguliariai susitinka su „Planet Youth“ kūrėjų komanda, kas ketvirtį jai teikia ataskaitas apie modelio įgyvendinimą.
- Bendradarbiaudamas su kitomis organizacijomis ir šalimis dalinasi Vilniaus miesto savivaldybės gerąja patirtimi įgyvendinant modelį.

KOORDINAVIMO GRUPĖ

KAS TAI?

Koordinavimo grupė numato ir tvirtina „Planet Youth“ modelio strateginę kryptį Vilniaus mieste, remia įgyvendinime dalyvaujančias bendruomenes, stebi proceso eigą ir užtikrina jo nuoseklumą bei atitiktį modelio diegimo principams. Koordinavimo grupė sudaryta 2020 m. pabaigoje, jos nariai – įvairių sričių (socialinės apsaugos, visuomenės sveikatos, jaunimo reikalų, tarpinstitucinio bendradarbiavimo, švietimo ir kt.) specialistai.

FUNKCIJOS:

- Susipažįsta su atliktų tyrimų rezultatais, teikia siūlymus, kaip juos panaudoti įgyvendinant modelio veiklas.
- Sprendžia dėl modelio įgyvendinime dalyvaujančių bendruomenių skaičiaus, nustato atrankos kriterijus.
- Dalyvauja įgyvendinant modelio strategiją.

- Teikia rekomendacijas dėl veiksmingų modelio prevencinių veiklų įgyvendinimo.
- Kasmet peržiūri ir tvirtina bendruomenių veiklos planus bei užtikrina jų atitiktį modelio principams ir atliktų tyrimų rezultatams.
- Inicijuoja reikalingų teisės aktų ar rekomendacijų rengimą savivaldybėje.
- Kasmet peržiūri ir perskirsto esamus ar numato naujus modelio įgyvendinimui skiriamus finansinius, žmogiškuosius, inventoriaus ir kt. išteklius.

DARBO GRUPĖS (SENIŪNIJOJE) KOORDINATORIUS

KAS TAI?

Tai centrinė pozicija koordinuojant veiksmus seniūnijų lygmeniu, šios pozicijos atsakomybės sritis dažnai yra padalinamos keliems asmenims. Seniūnijos koordinatorius išrenkamas Darbo grupės seniūnijoje (toliau – Darbo grupė) narių arba paskiriamas Koordinavimo grupės. Itin svarbu, kad bendruomenės koordinatorius turėtų organizacinių įgūdžių, pažintų seniūnijos bendruomenę bei suprastų jos poreikius, gebėtų komunikuoti ir kurti bei stiprinti bendruomenės ryšius.

FUNKCIJOS:

- Atstovauja bendruomenei bendradarbiaujant su Koordinavimo grupe.
- Puikiai išmano modelio įgyvendinimo procesą.
- Koordinuoja modelio veiklų įgyvendinimą seniūnijoje atliepiant tyrimų rezultatus.
- Organizuoja bendruomenės susitikimus, veda diskusijas, palaiko bendruomenės narių įsitraukimą.
- Dalyvauja „Planet Youth“ komandos organizuojamuose metodiniuose mokymuose.
- Vykdo komunikaciją su mokyklomis.
- Dalyvauja kasmet ar kas antrus metus organizuojant tyrimą palaikydamas mokyklų bendruomenes, padėdamas modelio koordinatoriui rinkti duomenis bei vykdyti jų sklaidą.

DARBO GRUPĖ SENIŪNIJOJE

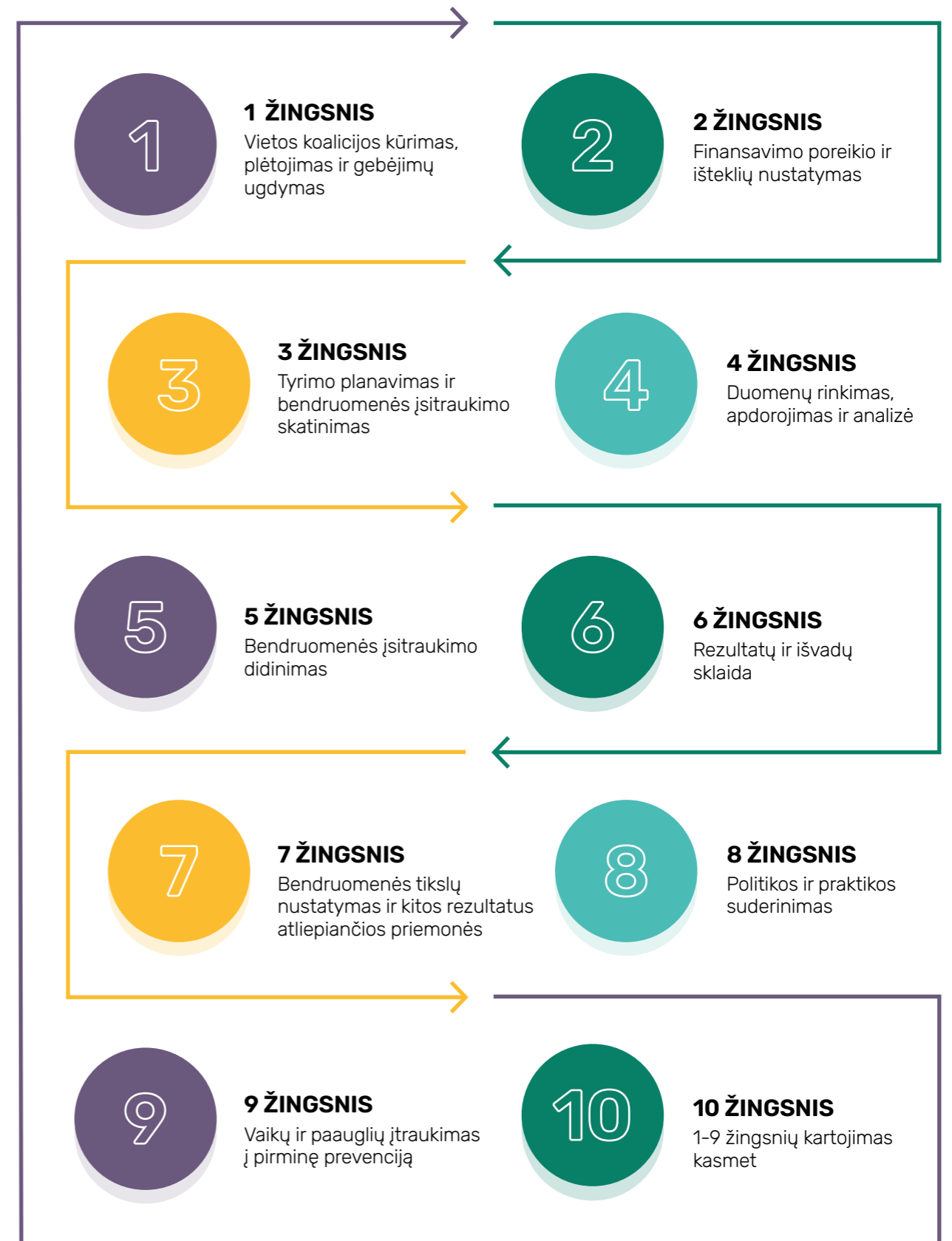
KAS TAI?

Darbo grupė įgyvendina modelį ir skatina jo plėtrą bendruomenės mastu, glaudžiai bendradarbiauja su vietos koalicijos partneriais siekdama kurti prevencines veiklas, atitinkančias „Planet Youth“ modelio ideologiją. Ši grupė sudaryta iš savanoriškai dalyvaujančių vietos bendruomenės (seniūnijos) ar mokyklos, tėvų, jaunimo atstovų, policijos pareigūnų ir įvairių organizacijų.

FUNKCIJOS:

- Vadovaudamasi rizikos ir apsauginiais veiksniais rengia veiklos planus bendruomenėje.
- Organizuoja ir koordinuoja prevencines veiklas, vykdo jų plėtrą.
- Kelia klausimus bendruomenės ir savivaldybės lygmeniu.
- Esant poreikiui dalyvauja renkant ir viešinant „Planet Youth“ tyrimų duomenis.
- Pagal poreikį ieško galimybių prisidėti finansuojant prevencines veiklas seniūnijoje.
- Savo patirtimi ir gerąją praktiką dalinasi su kitomis bendruomenėmis.
- Esant galimybei dalyvauja modelio įgyvendinimo veiklose.

PAGRINDINIAI MODELIO ĮGYVENDINIMO ŽINGSNIAI

4. „PLANET YOUTH“ MODELIO ĮGYVENDINIMAS SENIŪNIJOJE

(praktiniai patarimai ir rekomendacijos)

Kiekviena modelio įgyvendinimo procese dalyvaujanti bendruomenė ir jos Darbo grupė susipažįsta su tyrimų informacija ir išvadamis. Pagal tai ji turi identifikuoti rizikos ir apsauginius veiksnius, darančius įtaką psichoaktyviųjų medžiagų vartojimui ir visapusei jaunų žmonių gerovei pagrindinėse jų gyvenimo srityse. Remdamasi rizikos ir apsauginiais veiksniais bendruomenės Darbo grupė išsikelia ilgalaikius tikslus ir numato galimas priemones jiems pasiekti. Efektyvi psichoaktyviųjų medžiagų vartojimo prevencija reikalauja nuoseklumo, tai padeda užtikrinti kiekvienoje seniūnijoje rengiami modelio įgyvendinimo planai.

Nuosekliai planuojant modelio įgyvendinimas gali būti pasiektas žengiant toliau pateiktus 10 žingsnių. Šie žingsniai padės planuoti kiekvienai bendruomenei aktualias psichoaktyviųjų medžiagų vartojimo prevencijos priemones (veiklas) seniūnijoje, įvertinti rizikos ir apsauginius veiksnius, pagal juos formuluoti tikslus ir uždavinius, susisteminti seniūnijos turimus išteklius, suplanuoti prevencines veiklas ir jas stebėti bei vertinti.

Žengiant pirmąjį žingsnį svarbu apsvaistyti, kaip tyrimo rezultatai ir išvados bus pritaikytos Darbo grupės veikloje. Darbo grupės gali kreiptis į koordinatorių dėl išsamesnės tyrimo duomenų analizės.

VEIKLŲ ĮGYVENDINIMO ŽINGSNIAI

- 1 ŽINGSNIS**
Darbo grupė susipažįsta su tyrimo rezultatais ir nustato prioritetines sritis
- 2 ŽINGSNIS**
Darbo grupė pagal tyrimo rezultatus nustato rizikos ir apsauginius veiksnius
- 3 ŽINGSNIS**
Darbo grupė atsižvelgdama į savo funkcijas ir galimybes išsikelia tikslus ir numato uždavinius (šablonas 17 psl.)
- 4 ŽINGSNIS**
Darbo grupė įvertina turimus išteklius (forma 19 psl.) ir planuoja veiklas, jas derina su Koordinavimo grupe
- 5 ŽINGSNIS**
Darbo grupė pagal rekomendacijas ir pavyzdžius parengia veiklos planą (šablonas 20 psl.)

- 6 ŽINGSNIS**
Planas teikiamas Koordinavimo grupei vertinti ir tvirtinti
- 7 ŽINGSNIS**
Darbo grupė organizuoja ir įgyvendina prevencines veiklas
- 8 ŽINGSNIS**
Darbo grupė ir Koordinavimo grupė stebi veiklas, seka ir vertina pokyčius
- 9 ŽINGSNIS**
Organizuotų veiklų įtaka ir rezultatai yra stebimi būsimų „Planet Youth“ apklausų metu
- 10 ŽINGSNIS**
Po kiekvieno tyrimo atlikimo vėl pradama nuo 1 žingsnio

TIKSLŲ IR UŽDAVINIŲ IŠSIKĖLIMAS

Šiame skyriuje pateikta informacija turėtų padėti bendruomenėms numatyti 2–4 tikslus ir juos palaikančius uždavinius, paremtus tyrimo duomenimis, rizikos ir apsauginiais veiksniais, asmeninėmis patirtimis ir žiniomis, bendruomenės kultūra, normomis ir pan.

TIKSLAI IR UŽDAVINIAI:

- Tikslai turėtų būti orientuoti į konkrečiai bendruomenei aktualių rizikos veiksnių mažinimą ir apsauginių veiksnių stiprinimą. Rizikos ir apsauginiai veiksniai nustatomi remiantis tyrimų rezultatais.
- Tikslus turėtų lydėti tam tikri uždaviniai, skirti tiems tikslams pasiekti.

- Bendruomenės tarpusavyje gali labai skirtis, tikslai ir uždaviniai remiasi atskirų bendruomenių situacija ir kontekstu.
- Tikslai ir uždaviniai turėtų būti suformuluojami taip, kad būtų aiškūs ir suprantami bei skatintų bendruomenės narius įsitraukti.
- Tikslai ir uždaviniai formuluojami iki kito tyrimo. Atlikus tyrimą rizikos ir apsauginiai veiksniai yra įvertinami iš naujo ir pagal juos peržiūrimos ir esant poreikiui atnaujinamos prevencinės priemonės.

TIKSLŲ IR UŽDAVINIŲ NUSIMATYMO ŠABLONAS

Sritis	Rizikos / apsauginis veiksnys	Tikslas	1 uždavinys	2 uždavinys
Šeima	<i>Tėvai nepažįsta vaiko draugų ir jų tėvų. Nežino kur vaikas ir su kuo leidžia laisvalaikį</i>	<i>Stiprinti ryšius ir bendradarbiavimą tarp šeimų</i>	<i>Gerinti socialinį ryšį tarp skirtingų šeimų per bendras veiklas ir tarpusavio bendravimą</i>	<i>Skatinti atskirų šeimų bendravimą skatinant domėjimąsi jaunimo laisvalaikio</i>
Mokykla	<i>Mokiniai nesijaučia saugūs mokykloje, mokiniai rūko šalia mokyklos tvoros ir tai yra toleruojama</i>	<i>Gerinti mokinių gerovę mokyklose ir suteikti galimybes mokyklai prisidėti gerinant moksleivių sveikatą ir gerovę</i>	<i>Finansuoti ir palaikyti mokyklose organizuojamas sveikatinimo veiklas ir programas, apimančias konsultacijas, paslaugas, tėvų ir bendruomenės įsitraukimą</i>	<i>Įsteigti kelių lygių pagalbos sistemą padėti mokiniams, turintiems psichologinių ir emocinių sunkumų</i>
Laisvalaikis	<i>Tėvai nežino, ką vaikai veikia laisvalaikio ir nesistengia jų įtraukti į prasmingas veiklas</i>	<i>Gerinti suaugusiųjų žinias ir supratimą apie tai, kokią reikšmę laisvalaikis turi psichoaktyviųjų medžiagų vartojimui</i>	<i>Organizuoti tėvų, politikos formuotojų ir kitų bendruomenės narių susitikimus mokyklose, edukuoti apie prasmingo laisvalaikio svarbą</i>	<i>Skatinti tėvus daugiau laiko skirti bendram laisvalaikio praleidimui su vaiku</i>
Bendraamžiai	<i>Neprižiūrimi vakarėliai, neprižiūrimas laisvalaikis ir ankstyvas psichoaktyviųjų medžiagų vartojimo pradžia amžius</i>	<i>Gerinti ryšį su socialiai aktyviais bendraamžiais ir mažinti ryšį su tais, kurie vartoja psichoaktyviąsias medžiagas</i>	<i>Skatinti paauglius lankytis prižiūrimuose laisvalaikio būreliuose</i>	<i>Skatinti paauglius lankytis prižiūrimuose jaunimo centruose</i>

TIKSLŲ, SKIRTŲ APLINKOS POKYČIAMS, PAVYZDŽIAI:

- Stiprinti ryšį tėvų grupėse mokykloje ar bendruomenės lygmeniu.
- Sukurti apmokamą poziciją, atsakingą už prevencijos bendruomenėje koordinavimą ir įgyvendinimą.
- Mažinti buvimą neprižiūrimuose vakarėliuose ir lauke vėlyvu paros metu.
- Didinti mokinių dalyvavimą užklausinėje veikloje.
- Didinti tėvų supratimą apie pozityvias patirtis, kurios padeda pagerinti tėvų ir mokyklos bendradarbiavimą, mokykloje.
- Gerinti vaikų ir paauglių gerovę mokyklose ir suteikti mokykloms galimybių prisidėti prie jų sveikatos ir gerovės stiprinimo.
- Sustiprinti paauglių ryšius su mokykla ir mokyklos poziciją dėl psichoaktyviųjų medžiagų vartojimo.

Daugiau pavyzdžių pagal specifines gyvenimo sritis – 21 puslapyje.

UŽDAVINIŲ, SKIRTŲ APLINKOS POKYČIAMS, PAVYZDŽIAI:

- Darbuotojai, atsakingi už prevencijos koordinavimą seniūnijoje, nuolat palaiko ryšius su tėvų grupėmis mokyklų, kurios veikia vadovaudamosi tyrimo rezultatais, bendruomenėse, skatindami įsitraukti ir dalyvauti.
- Mokyklose tėvų susitikimuose pristatomi atlikto tyrimo rezultatai bei aptariama tėvų bendradarbiavimo svarba siekiant pokyčių, susijusių su psichoaktyviųjų medžiagų vartojimu.
- Politiniu lygmeniu dėl buvimu lauke vėlyvu paros metu sukuriama gairės, kurios yra plačiai viešinos.
- Tėvai bendru sutarimu priima taisykles, netoleruojančias vaikų psichoaktyviųjų medžiagų vartojimo namuose, nepalaikančias neprižiūrimų vakarėlių ir atitinkančias gairių dėl buvimu lauke vėlyvu paros metu nuostatas.
- Didinamas prevencinių veiklų finansavimas savivaldybėje ir sukuriama platforma, leisianti visiems vaikams ir jaunimui dalyvauti prevencinėse veiklose.

SENIŪNIJOS IŠTEKLIAI IR PREVENCIŲ VEIKLŲ PLANAS

SENIŪNIJOS IŠTEKLIŲ PLANAVIMAS

Seniūnijos išteklių planavimas apima stiprybes, infrastruktūrą ir lėšas, kurios gali būti panaudotos tam, kad patenkintų bendruomenės narių poreikius. Tai yra procesas, padedantis susisteminti ir įvertinti būsimą naudą bei turimus seniūnijos išteklius (atviros erdvės, vietos organizacijos ir verslai, seniūnijoje teikiamos paslaugos, veikiančios bendruomeninės grupės, rekreacinės veiklos ir kt.).

KĄ REIKIA APSVARSTYTI PLANUOJANT IŠTEKLIUS?

- Tikslas arba sritis, į kurią orientuojamasi, nustatymas. Pavyzdžiui, ar turima pakankamai laisvalaikio užsiėmimų, kad pasiektume 6–18 m. amžiaus jaunimą?
- Vietinių išteklių ir infrastruktūros suskirstymas į kategorijas. Pavyzdžiui, galima surašyti sporto centrus, jaunimo centrus, jaunimo įdarbinimo galimybes, fizines erdves, meno programas ir kt.
- Seniūnijos gyventojų apklausos. Jos gali padėti atsakyti į išsikelto klausimus, susijusius su ištekliais, įgyvendinamomis priemonėmis ir pan.
- Bendruomenės įtraukimas. Reikėtų skatinti dalyvauti kuo daugiau seniūnijos gyventojų siekiant sudaryti kuo tikslesnį bendruomenės išteklių vaizdą.
- Išteklių planavimo rezultatų pasidalinimas su seniūnijos gyventojais.

IŠTEKLIŲ PLANAVIMO FORMA

– tai įrankis, padedantis aiškiai pateikti, vertinti ir suprasti seniūnijos turimus išteklius. Formos skiltys gali būti keičiamos priklausomai nuo seniūnijos tikslo. Seniūnijos išteklių detalizavimas puikiai papildo „Planet Youth“ įgyvendinimo procesą ir gali būti naudojamas pateikiant stiprybes kiekvienoje jaunimo gyvenimo srityje, kuriant įvairias veiklų duomenų bazines ir pan.

Seniūnijos ištekliai ir stiprybės							
Nr.	Sritis	Sektorius	Ištekliai arba stiprybė	Tikslinė grupė	Amžiaus grupė	Kaina	Vieta
1.	Bendraamžiai	Sportas	Karatė būrelis	Paaugliai	10-18 m.	50 Eur/mėn	x gimnazija
2.							
3.							
4.							
5.							

PREVENCIŲ VEIKLŲ PLANAS

– to, ką Darbo grupė žada nuveikti, pagrindas. Planas rengiamas remiantis tyrimo rezultatais ir bendradarbiaujant su Koordinavimo grupe ir vietos koalicija. Prieš pradėdant rengti veiksmų planą, svarbu atsakingai įvertinti galimybes, kas gali būti padaryta, ir nesusikurti klaidingų lūkesčių.

Veiksmų plane kasmet turėtų būti nustatomi 2–4 tikslai. Tikslai turėtų būti susieti su uždaviniais, padėsiančiais organizuoti ir planuoti veiklas, reikalingas tikslui pasiekti, taip pat reikėtų nusistatyti prioritetus pagal bendruomenės poreikius ir turimus išteklius.

Veiklų planą rengia Darbo grupė / bendruomenės (seniūnijos) koordinatorius savo veiksmus derindami ir kylančius klausimus teikdami modelio koordinatoriui.

VEIKLŲ PLANO ŠABLONAS

Surašykite rizikos ir / ar apsauginius veiksnius, pagal tyrimo rezultatus jūsų bendruomenėje:

RIZIKOS VEIKSNIAI:

APSAUGINIAI VEIKSNIAI:

Užpildykite lentelę pagal rizikos ir apsauginius veiksnius:

Tikslas	Gerinti tėvų žinias ir supratimą apie PM vartojimo poveikį vaikams.	Užkirsti kelią PM vartojimui mokyklos susibūrimų metu ir aplink ją.
Uždavinys	Organizuoti tėvų susitikimus mokyklose, kuriose naudoja tyrimo duomenis, siekiant parodyti prevencinį šeimos veiksmų poveikį PM vartojimui.	Nustatyti aiškias nulinės tolerancijos taisykles PM vartojimui mokyklos susibūrimų metu. Informuoti apie taisykles mokyklos personalą, moksleivius, tėvus / globėjus.
Priemonės ir jų įgyvendinimas	Šioje dalyje reikėtų aprašyti, kaip ir kur organizuoti susitikimus, kaip juos viešinti ir didinti susidomėjimą.	Sutarti aiškius su PM vartojimu susijusius problemų sprendimo būdus. Pvz., informuoti tėvus / globėjus jeigu žinoma arba manoma, kad vaikas vartoja PM. Taip pat skatinti pozityvų elgesį apdovanojant už numatytą susitarimų laikymąsi.
Personalas	Aprašyti, kokie asmenys ir už ką bus atsakingi.	Aprašyti, kokie asmenys ir už ką bus atsakingi.
Ištekliai	Šioje dalyje reikia aprašyti kokie ištekliai ir priemonės yra reikalingi asmenims, įgyvendinantiems uždavinius. Pvz., patalpos susitikimams, maistas, skatinimo būdai (mažų vaikų priežiūra susitikimų metu, transporto išlaidos ir kt.).	Šioje dalyje reikia aprašyti, kokie ištekliai ir priemonės yra reikalingi asmenims, įgyvendinantiems uždavinius. Pvz., skatinimo priemonės už gerą elgesį.
Terminai ir užbaigimas	Reikia nusimatyti kuo realesnius terminus atsižvelgiant į esamą situaciją.	Reikia nusimatyti kuo realesnius terminus atsižvelgiant į esamą situaciją.

TIKSLŲ IR PRIEMONIŲ PAVYZDŽIAI

ŠEIMA

TIKSLAI:

- Pristatyti „Planet Youth“ apklausos rezultatus tėvams ir moksleiviams.
- Parengti tėvų edukacines programas ir dalomąją medžiagą, pritaikytą įvairiems vaiko raidos etapams.
- Pailginti kokybiško laiko, praleidžiamo tėvų su jaunuoliais kiekvieną savaitę, trukmę.
- Pagerinti jaunuolių supratimą apie laiko, praleisto su šeimos nariais, vertę.
- Skatinti tėvus atidžiau stebėti jaunuolių elgesį ir laisvalaikį.
- Skatinti tėvų susitarimus, numatančius jaunuolių elgesio taisykles ir informaciją, kuria disponuojama.
- Sukurti tėvų bendradarbiavimo grupes ir tinklus.
- Didinti socialinį šeimų bendravimą vykdant bendrą veiklą.
- Diskutuoti apie tėvų psichoaktyviųjų medžiagų vartojimo, kaip rizikos veiksnio, svarbą.
- Sumažinti psichoaktyviųjų medžiagų prieinamumą namuose.

PRIEMONĖS:

1.

Sukurti bendrą tėvų susitarimų sąrašą, kurį pasirašytų visi tėvai. Sąraše turi būti įtraukti punktai dėl nepilnamečių alkoholio vartojimo netoleravimo, tėvų alkoholio vartojimo įpročių, kad cigaretės nebus paliekamos vaikams pasiekiamose vietose ir kt.

2.

Organizuoti bendrą veiklą ir užsiėmimus tėvams, siekiant gerinti ryšius tarp atskirtų šeimų, skatinti bendravimą vaikų laisvalaikio temomis.

3.

Skatinti tėvus leisti daugiau kokybiško laiko su vaikais, skirti laiko šeimos vakarams, kai visi šeimos nariai kartu vakarėnauja, žaidžia stalo žaidimus, kalbasi apie dienos įvykius ar kt.

4.

Organizuoti metodinius seminarus tėvams, skirtus gerinti jų tėvystės įgūdžius ir didinti žinojimą apie psichoaktyvias medžiagas.

LAISVALAIKIS

TIKSLAI:

- Didinti laisvalaikio praleidimo galimybes ir padaryti jas prieinamas visiems jauniems žmonėms.
- Didinti kokybiško laisvalaikio užsiėmimų skaičių ir įvairovę, kad ji atspindėtų įvairius jaunimo interesus.
- Didinti kokybiško ir produktyvaus laisvalaikio praleidimo finansavimą.
- Užtikrinti erdvių, skatinančių jaunimą leisti laiką su draugais saugiai ir sveikai, kūrimą ir plėtrą.
- Didinti visų amžiaus grupių jaunimo centrų prieinamumą.
- Gerinti suaugusiųjų, dalyvaujančių organizuojant jaunimo laisvalaikio veiklas, kompetencijas ir gebėjimus dirbti su jaunais žmonėmis.
- Didinti jaunimui skirtų naudingų, ugdančių ir kokybiškų laisvalaikio valandų skaičių.
- Mažinti jaunų žmonių leidžiamą laiką lauke vėlyvu paros metu.
- Stiprinti ir palaikyti bendruomenės policijos veiklą.
- Didinti tėvų bendrą jaunų žmonių veiklos ir buvimo vietos stebėseną.
- Mažinti jaunimo galimybes vartoti psichoaktyvias medžiagas laisvalaikio metu.

PRIEMONĖS:

1.

Didinti alkoholio prekybos vietų priežiūrą, siekiant mažinti alkoholinių gėrimų pardavimą nepilnamečiams.

2.

Organizuoti veiklas seniūnijoje, siekiant stiprinti bendruomenės ryšius, įtraukti suaugusiuosius ir užtikrinti jaunimo užimtumą.

3.

Sudaryti seniūnijoje veikiančių būrelių, jaunimo centrų ir kitų jaunimo laisvalaikio vietų sąrašą. Juo pasidalinti su seniūnijos gyventojais. Tai padėtų identifikuoti ir naujų veiklų poreikį.

4.

Sukurti susitarimus tarp suaugusiųjų dėl pasivaikščiavimo seniūnijoje vėlyvu paros metu siekiant užtikrinti, kad bendruomenės jaunimas neleidžia laiko lauke, yra saugus ir neužsiima rizikinga veikla, skatinti suaugusiuosius laikytis šių susitarimų. Bendravimas turėtų būti draugiškas, kad vaikai neišsigąstų ir kalbėtųsi.

MOKYKLA

TIKSLAI:

- Organizuoti mokyklose tėvų susitikimus, juose bendruomenės narius supažindinti su „Planet Youth“ tyrimų rezultatais.
- Įvesti mokyklos ir tėvų susitarimus, paremtus rizikos ir apsauginiais veiksniais, kad vieni kitiems padėtų išvengti sunkumams, susijusiems su vaikų elgesiu.
- Didinti tėvų ir mokyklos darbuotojų susitikimų skaičių.
- Stiprinti tėvų organizacijas ir didinti tėvų, kaip savanorių, dalyvavimą mokykloje ir mokyklos renginiuose.
- Gerinti užklausinės veiklos mokykloje prieinamumą ir pasiūlą jaunimui.
- Nuosekliai apdovanoti moksleivius už teigiamą elgesį ir gerus pavyzdžius.
- Užtikrinti, kad visi jaunuoliai pažintų bent vieną suaugusį žmogų, į kurį gali kreiptis pagalbos dėl iškilusių problemų.
- Nustatyti aiškius lūkesčius ir pasekmes, susijusias su psichoaktyviųjų medžiagų vartojimu ir platinimu mokykloje, ir apie juos pranešti.
- Skatinti kultūrą, palaikančią vėlesnį psichoaktyviųjų medžiagų vartojimo pradžios amžių.
- Gerinti mokykloje dirbančių specialistų kompetencijas ir įgūdžius.

PRIEMONĖS:

1.

Sukurti bendrą susitarimą tarp tėvų ir mokyklos sąrašą, kuriame būtų punktai apie tai, kaip mokykla elgiasi, kai nustato, kad jaunuolis vartoja psichoaktyvias medžiagas, ir ką tokio atveju daro tėvai.

2.

Organizuoti sporto ar kitų laisvalaikio veiklų vakarėlius, kuriuose netoleruojamas alkoholio ir kitų psichoaktyviųjų medžiagų vartojimas, o laikas leidžiamas sportuojant.

3.

Organizuoti edukacines paskaitas pedagogams apie jaunimo psichoaktyviųjų medžiagų vartojimą ir kaip su jais apie tai kalbėti.

4.

Priimti susitarimą su mokyklos bendruomene ir mokiniais, kad bus netoleruojamas psichoaktyviųjų medžiagų vartojimas mokyklos švenčių (išleistuvių, šimtadienių, paskutinių skambučių ir pan.) metu.

BENDRAAMŽIAI

TIKSLAI:

- Naudoti „Planet Youth“ tyrimo rezultatus, keičiant socialines normas, susijusias su psichoaktyviųjų medžiagų vartojimu tarp bendraamžių.
- Diegti švietimo programas, skirtas kurti ir palaikyti draugiškus bendraamžių santykius.
- Skatinti jaunimą gerinti ryšius su socialiai aktyviais bendraamžiais ir kartu silpninti ryšius su bendraamžiais, vartojančiais psichoaktyvias medžiagas.
- Naudoti „Planet Youth“ apklausos rezultatus, siekiant sumažinti netinkamą socialinių tinklų naudojimą.
- Skatinti kultūrą, kurioje nepritariama žalingam socialinių tinklų vartojimui.
- Vykdyti seminarus, kurie skatintų jaunų žmonių sąmoningumą ir kritinį mąstymą.

PRIEMONĖS:

1.

Organizuoti jaunimo grupes, kurios skatintų saugią ir pozityvią bendravimo kultūrą. Tai gali būti meno, sporto, mokslo ir kt. grupės, kurioms reikėtų suteikti erdvę, skirtą vykdyti veiklas seniūnijoje.

2.

Pasitelkti jaunimui sektinus pavyzdžius (ang. role models), žinomus žmones, nuomonės formuotojus, kurie galėtų dalyvauti jaunimo šventėse, vakarėliuose ir kituose renginiuose, taip skatindami jaunus žmones priimti teisingus sprendimus ir siekti asmeninių tikslų.

3.

Organizuoti edukacines veiklas apie žalingą socialinių tinklų naudojimą. Veiklos turėtų būti organizuojamos jaunimui priimtinais formomis: žaidimų, grupinės veiklos ir pan.

5. D.U.K

KODĖL TURĖTUMĖTE DALYVAUTI „PLANET YOUTH“?

Šis modelis sukurtas 1998 m., kai Islandijos jaunimas pateko tarp daugiausiai psichoaktyviausias medžiagas vartojančių paauglių. Ilgalaikė ir nuosekli prevencijos taikymo praktika padėjo Islandijai pasiekti pažangių rezultatų – šiuo metu Islandijoje psichoaktyviųjų medžiagų vartojimas yra vienas mažiausių Europoje. Modelis įgyvendinamas daugiau nei 30 šalių. „Planet Youth“ įgyvendinimo patirtis rodo, kad psichoaktyviųjų medžiagų vartojimo prevenciją reikia pradėti taikyti anksti, maždaug nuo 12 ar 13 metų, kai intervencija turi didžiausias galimybes daryti įtaką eksperimentavimui bei nutolinti vartojimo pradžią.

KODĖL „PLANET YOUTH“, O NE KITOS PREVENCIŪS PROGRAMOS?

Skirtingai nei kitos intervencijos, šis modelis vadovaujasi principu, jog individas priima sprendimus, veikiamas socialinės aplinkos veiksnių, o ne izoliuotai nuo jų. Vaikai ir jaunimas yra matomi kaip socialinės aplinkos „produktai“, o ne kaip individai, priimančys individualius, nuo aplinkos nepriklausomus, pasirinkimus. Taigi, užuot skatinus elgesio pokyčius individualiu lygmeniu per švietimo arba mokymo programas, kaip tai dažniausiai daroma tradicinėje prevencinėje veikloje, remiamasi prielaida, kad būtent pasikeitusi socialinė aplinka leis ilgai susiformuoti jaunoms asmenybėms, kurioms būdinga mažiau rizikinga elgsena.

KAS PLANUOJA, ORGANIZUOJA IR ĮGYVENDINA MODELIO VEIKLAS BEI JOSE DALYVAUJA?

Modelio veiklas planuoja, organizuoja ir įgyvendina darbo grupių seniūnijose nariai bendradarbiaudami su Prevencijos modelio koordinavimo grupe, „Planet Youth“ kūrėjų komanda ir vietos koalicija. Modelio veiklose dalyvauja seniūnijų, kuriose įgyvendinamas modelis, gyventojai, seniūnijose įsikūrusių mokyklų bendruomenių atstovai ir kiti Vilniaus gyventojai.

AR VERTA DALYVAUTI ĮGYVENDINANT MODELĮ, JEI TYRIMO REZULTATAI YRA GERI?

Taikant „Planet Youth“ modelį, psichoaktyviųjų medžiagų vartojimo problema sprendžiama ne tiesiogiai nukreipiant priemones į vartojimo mažinimą, bet taikant intervencijas, skirtas organizuoti paauglių užimtumą, didžiausią dėmesį skiriant įvairioms sportinėms veikloms. Daugybė tyrimų atskleidė, kad dalyvavimas organizuotoje veikloje ir sporte sulaiko paauglius nuo psichoaktyviųjų medžiagų vartojimo, suteikia vaikams galimybę ugdyti vertybes ir teigiamą charakterį, o tai sumažina laiką, kurį jie gali skirti psichoaktyviųjų medžiagų vartojimui. Santykiai su bendraamžiais ir tėvais bei dalyvavimas organizuotoje jaunimo veikloje yra svarbiausia psichoaktyviųjų medžiagų vartojimo prevencijos priemonė. Atsižvelgiant į tai, tikslinga investicija tampa priemonė, nukreipta į rodiklius, rodančius ne tik jaunų žmonių iššūkius, bet ir pozityvias elgesio tendencijas.

